

Klaudia Skelnik

Uniwersytet WSB Merito w Gdańsku

ORCID: 0000-0003-2771-3900

Stanisław Topolewski

Uniwersytet w Siedlcach

ORCID: 0000-0001-8268-3754

Bartosz Błaszczak

Wyższa Szkoła Kształcenia Zawodowego we Wrocławiu

ORCID: 0009-0002-0457-4434

Bezpieczeństwo informacji a bezpieczeństwo osób pozbawionych wolności

Information Security and the Safety of Incarcerated Individuals

Służba Więzienna stanowi znaczącą instytucję w systemie bezpieczeństwa państwa. Wśród najważniejszych zadań tej umundurowanej oraz uzbrojonej formacji wyróżnia się izolację oraz resocjalizację osób skazanych prawomocnym wyrokiem na karę pozbawienia wolności. Zatem Służba Więzienna odpowiada za zapewnianie bezpieczeństwa społeczeństwu oraz chroni je przed negatywnym oddziaływaniem jednostek, które były zdolne do popełnienia czynu zabronionego, czyli przestępstwa. Zagrożenia związane z przestępczością w poważny sposób wpływają na całe społeczeństwo. Służba ta, odpowiedzialna za wykonanie kar i środków karnych skutkujących pozbawieniem wolności, jednocześnie realizującą zadania na rzecz bezpieczeństwa państwa. Nie sposób spełniać to zadanie dobrze bez zapewnienia bezpieczeństwa informacji w tej instytucji. Służba więzienna odgrywa kluczową rolę w systemie bezpieczeństwa państwa poprzez zarządzanie więzieniami, nadzór nad osadzonymi oraz zapewnianie bezpiecznych warunków dla osadzonych w trakcie odbywania przez nich kary izolacyjnej. Służba więzienna ma za zadanie izolować osoby uznane

za niebezpieczne dla społeczeństwa. Poprzez utrzymanie takich osób w zamknięciu, służba więzienna minimalizuje ich potencjalne zagrożenie dla społeczeństwa. Obecnie system penitencjarny w Polsce stoi przed szeregiem wyzwań, które wpływają na jego efektywność, funkcjonowanie oraz zdolność do resocjalizacji osadzonych. Jednakże autorzy na kanwie zdobytych spostrzeżeń i analizy piśmiennictwa naukowego w tym zakresie podjęli próbę ukazania złożoności problematyki bezpieczeństwa informacji i zarządzania nią oraz jej wpływu na kształtowanie rzeczywistości w specyficznym środowisku, jakim jest zakład karny czy areszt śledczy – wskazując na fakt, że zapewnianie bezpieczeństwa informacji w okresie izolacji penitencjarnej determinuje bezpieczeństwo osobiste osadzonych.

Słowa kluczowe: system penitencjarny, bezpieczeństwo osadzonych, resocjalizacja penitencjarna, bezpieczeństwo informacji, dostęp do informacji osadzonych,

The Prison Service is a significant institution in the internal security system of the state. The most important tasks of this uniformed and armed formation include isolation and resocialization of persons sentenced to imprisonment by a final judgment. Therefore, the Prison Service is responsible for ensuring the safety of society and protecting it from the negative impact of individuals who were capable of committing a prohibited act, i.e. a crime. Threats related to crime have a serious impact on entire societies. This service, responsible for the execution of penalties and penal measures resulting in the deprivation of liberty, simultaneously carries out tasks for the security of the state. It is impossible to fulfill this task well without ensuring the security of information in this institution. The Prison Service plays a key role in the state security system by managing prisons, supervising prisoners and providing safe and effective environments during the serving of sentences. The Prison Service is responsible for isolating persons deemed dangerous to society. By keeping such persons in custody, the Prison Service minimizes their potential threat to society. Currently, the penitentiary system in Poland is facing a number of challenges that affect its effectiveness, functioning and ability to resocialize prisoners. However, based on the observations and analysis of scientific literature in this area, the authors attempted to show the complexity of the issue of information security and its management, and its impact on shaping reality in a specific environment, such

as a prison or a detention center – pointing out that ensuring information security during the period of penitentiary isolation determines the personal safety of prisoners.

Key words: Penitentiary system, inmate security, penitentiary rehabilitation, information security, access to inmate information.

Wprowadzenie

Służba Więzienna obok kontroli osób znajdujących się w jednostkach penitencjarnych skupia się też na resocjalizacji osadzonych, pomagając im zmienić swoje zachowanie, co ma na celu zmniejszenie ryzyka powrotu do przestępczości po opuszczeniu zakładu karnego. W istocie funkcjonariusze tej formacji przygotowują osadzonych do reintegracji społecznej po odbyciu kary, co działa na rzecz zmniejszenia recydywy i poprawy bezpieczeństwa¹.

Aktualnie system penitencjarny w Polsce stoi przed szeregiem wyzwań, które wpływają na jego efektywność, funkcjonowanie oraz zdolność do resocjalizacji osadzonych. W artykule podjęto próbę ukazania złożoności problematyki bezpieczeństwa informacji i zarządzania nią, oraz jej wpływu na kształtowanie rzeczywistości w specyficznym środowisku, jakim jest zakład karny czy areszt śledczy. Wskazano także na fakt, że zapewnienie bezpieczeństwa informacji w okresie izolacji penitencjarnej determinuje bezpieczeństwo osobiste osadzonych. W opracowaniu przyjęto zatem problem badawczy w formie pytania o potencjalne oraz rzeczywiste zagrożenia dla systemu penitencjarnego wynikające obecnie lub mogące wyniknąć z braku optymalizacji adaptacji dobrych praktyk bezpieczeństwa informacji w celu realizacji stawianego systemowi zadania zapewniania bezpieczeństwa osadzonych w okresie izolacji penitencjarnej.

¹ M. Jurgilewicz, *Administrative and legal status of the Prison Service in Poland – an outline of the issues*, The “Prison Systems Review” 2021, vol. 112, iss. III, s. 37-48.

Bezpieczeństwo informacji a bezpieczeństwo osadzonych

Miejsce pracy Służby Więziennej to zakłady karne i areszty śledcze. Są to niezwykle specyficzne środowiska charakteryzujące się oryginalnością w sposobie funkcjonowania. Oryginalność ta ujawnia się w wielu aspektach działania jednostek penitencjarnych. Jedną z nich jest współdziałanie ze sobą nierozzerwalnych grup, które w tego typu miejscach zmuszone są przebywać. Są to osoby pozbawione wolności i kadra penitencyjna. Między tymi grupami dochodzi do szeregu interakcji i zależności, które znajdują także swoje odzwierciedlenie w pozyskiwaniu informacji przez personel penitencyjny, które wykorzystuje się na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa. Zdobywanie tych informacji i dalszy sposób postępowania z nimi określa się jako stosowanie czynności profilaktycznych².

Zatem zakład karny czy areszt śledczy – miejsca wykonywania środków izolacyjnych – niezależnie od ich typu, rodzaju i stopnia zabezpieczenia, stanowią szczególne środowisko społeczne. Wskazane instytucje należą do klasy organizacji społecznych, które E. Goffman³ nazwał instytucjami totalnymi, czyli organizacjami stwarzającymi dla osób z nimi związanych rodzaj odrębnego świata, rządzącego się własnymi prawami i odseparowanego od reszty społeczeństwa mniej lub bardziej szczelnymi barierami. Każdy osadzony, w ramach instytucji izolacyjnej, podporządkowany jest wymaganiom regulaminu, nastawionym przede wszystkim na zapewnienie skutecznej izolacji od świata zewnętrznego i wyegzekwowanie dyscypliny. Najczęściej skazani traktowani są bezosobowo. Na ogół funkcjonariusze traktują ich jako osoby niebezpieczne i szkodliwe dla społeczeństwa. Podkreśla się też, że pozbawienie wolności stwarza liczne sytuacje stresowe. Przejawia się to w różnorodnych zachowaniach typu walki i obrony, często przekształcając się w prawdziwą nienawiść. Kiedy mowa o bezpieczeństwie osobistym skazanych, w kontekście rozwiązań prawnych i organizacyjnych należy mieć na uwadze fakt, że nawet najbardziej szczegółowy system norm formalnych nie jest w stanie przewidzieć i objąć siatką rozwiązań normatywnych regulujących wszystkie możliwe sytuacje i zachowania. Warto zatem wskazać jak

² Zob. art. 19a ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1869 z późn. zm.).

³ E. Goffman, *Charakterystyka instytucji totalnych*, [w:] W. Derczyński, A. Jasińska-Kania, J. Szacki (red.), *Elementy teorii socjologicznych. Materiały do dziejów współczesnej socjologii zachodniej*, Warszawa 1975, s. 150–177.

istotne jest w tym środowisku optymalne zapewnianie bezpieczeństwa informacji, ponieważ ustalenie czynników i zależności determinuje zachowanie skazanych w izolacji więziennej, zaś określenie uwarunkowań efektywności oddziaływań wychowawczych podejmowanych w zakładach karnych koreluje z wpływem informacji na wiele zachodzących w tym środowisku procesów. Nie wchodząc w dyskurs naukowy trwający w odniesieniu do pojmowania informacji i jej roli, gdyż do chwili obecnej termin ten nie doczekał się jednoznacznej interpretacji pojęciowej, na potrzeby niniejszych rozważań przyjęto, że informacją jest „każdy czynnik zmniejszający stopień niewiedzy (nieokreśloności) o badanym zjawisku, umożliwiający człowiekowi, organizmowi żywemu lub urządzeniu automatycznemu polepszenie znajomości otoczenia i w sprawniejszy sposób przeprowadzenie celowego działania; źródłem informacji są odbierane wiadomości, a miarą informacji jest ilość informacji⁴”. Informację, w zależności od treści lub przyjętego układu odniesienia interpretować można również w sensie szerszym lub węższym. W szerokim ujęciu informację rozumie się jako „treść zaczerpniętą ze świata zewnętrznego w procesie naszego dostosowania się do niego i przystosowania naszych zmysłów”⁵. Z kolei w wąskim znaczeniu informację odnosi się do wiadomości „uzyskiwanej przez człowieka poprzez obserwację lub czynność umysłową, podlegającą przekazowi w układzie nadawca (człowiek) – odbiorca (człowiek)”⁶. Bezdyskusyjnie żyć i działać we współczesnym świecie to znaczy korzystać z informacji, zatem i w środowisku odizolowanym tj. więzieniu czy areszcie. W stwierdzeniu tym zawiera się sens przeobrażeń społecznych, ekonomicznych, politycznych i edukacyjnych. Człowiek uwikłany w różnorodne procesy społeczne, odgrywający określone role społeczne, od najwcześniejszych chwil swojego życia jest poddany strumieniowi różnorodnych informacji. Zatem i osadzony, w ramach instytucji izolacyjnej będzie poddany strumieniowi różnorodnych informacji, jednak całkowicie zmienia się otoczenie i zależności w dostępie do informacji i jej przetwarzaniu przez osadzonego. Pojęcie informacji według tzw. semantycznej teorii informacji, gdzie informacja to zbiór wiadomości o faktach, zdarzeniach, cechach przedmiotów itp. ujęty i podany w takiej formie pozwala odbiorcy (człowiekowi lub maszynie) ustosunkować się

⁴ *Encyklopedia Powszechna*, t. 2, Warszawa 1974, s. 281.

⁵ B. Fischer, W. Świerczyńska – Głównia, *Dostęp do informacji ustawowo chronionych, zarządzanie informacją. Zagadnienia podstawowe dla dziennikarzy*, Kraków 2006, s. 9.

⁶ Zob. H. Groniewska, *Koordinacja systemu zasilania w informacji*, „Przegląd Organizacji” 1990, nr 11.

do zaistniałej sytuacji i podjąć odpowiednie działanie. Jest to przedmiot zainteresowania „infologii”, która zajmuje się: wyjaśnianiem znaczenia informacji w aspekcie użytkowym, badaniem i wyjaśnianiem własności informacji, analizą żądań użytkownika, kierowanych pod adresem informacji oraz poszukiwaniem metod i sposobów zaspokojenia przez informację żądań, które formułuje użytkownik informacji⁷. Zaobserwować tu można tzw. decyzyjność informacji, czyli jej wpływ na podejmowane przez ludzi decyzje i działania. Z kolei osadzony, w ramach instytucji izolacyjnej będzie użytkownikiem, poszukującym metod i sposobów zaspokojenia przez informację żądań, które formułuje jako użytkownik informacji w specyficznym otoczeniu i przymusie izolacji co zdeterminuje jednocześnie jego potrzeby jak i sposoby pozyskiwania informacji. Współcześnie kara pozbawienia wolności oraz inne formy izolacji penitencjarnej traktowane są jako najdalej idące formy ingerencji w sferę praw i wolności człowieka. Bardzo często podkreśla się, że izolacja pociągają za sobą cały szereg negatywnych następstw, wśród których szczególne miejsce zajmują sytuacje i zjawiska zagrażające bezpieczeństwu osobistemu osadzonych.

Przedsięwzięcia związane z bezpieczeństwem stają się jednym z głównych priorytetów prawa karnego wykonawczego oraz działań administracji penitencjarnej. Precyzyjne wskazanie zagrożeń bezpieczeństwa osobistego osadzonych jest niezwykle trudne. Należy podkreślić, że charakter tych zagrożeń nie jest jednorodny, a intensywność i zakres oddziaływania bardzo zróżnicowany. Wśród zjawisk i sytuacji stwarzających zagrożenie dla bezpieczeństwa osobistego wymienia się: podkulturę więzienną, zamierzone i niezamierzone działania lub zaniechania administracji penitencjarnej, działania środowisk przestępczych wewnątrz i na zewnątrz jednostek penitencjarnych, przeludnienie jednostek penitencjarnych, poziom więziennej służby zdrowia i wiele innych czynników, które mogą być identyfikowane dopiero przez pryzmat konkretnych przypadków.

Zgodnie z definicją przyjętą przez Główny Urząd Statystyczny zakład karny to „miejsce, w którym odbywa się karę pozbawienia wolności; budynek, w którym przebywają ludzie skazani wyrokiem sądowym; więzienie”. Z kolei ustawa – Kodeks karny wykonawczy⁸ definiuje zakład karny jako miejsce wykonywania kary pozbawienia wolności, który podlega Ministrowi Sprawiedliwości. Każdy zakład karny i areszt śledczy podlega bezpośrednio

⁷ B. Stefanowicz, *Jakość informacji w ujęciu infologicznym*, „Wiadomości Statystyczne” 1987, nr 1, s. 29.

⁸ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 706 z późn. zm.).

pod dyrektora, a dodatkowo wyodrębniony oddział może być zarządzany przez podlegającego pod dyrektora kierownika. Funkcjonariusze oraz pracownicy zakładu karnego wraz z osobami odpowiedzialnymi za pracę osadzonych lub ich zajęcia pełnią rolę przełożonych dla skazanego, który przebywa w danym zakładzie na mocy wykonywanych przez nich obowiązków oraz czynności służbowych. Zarówno w języku naukowym, jak i potocznym synonimem zakładu karnego pozostaje określenie „więzienie”. Zgodnie z definicją słownikową więzienie to również „miejsce, w którym osoby skazane wyrokiem sądowym odbywają karę pozbawienia wolności”⁹. W tej przestrzeni naturalnie tworzy się nieformalna organizacja, oparta na normach wynikających ze zwyczajów i tradycji, organizacja obejmująca określone cele i idee, które mogą być odmienne od tych wynikających z relacji oficjalnych. Zbiorowość więzienna – skazani kontra personel – stanowią system społeczny o złożonej strukturze, w której elementy formalnego układu przeplatają się z elementami układów nieformalnych w sposób niezwykle skomplikowany¹⁰. Te zależności wyraźnie oddziałują na proces wykonywania kary pozbawienia wolności i to w bardzo różnych kierunkach, nierzadko mocno utrudniając osiąganie celów oficjalnych. Na gruncie piśmiennictwa naukowego podkreśla się, że jednym z głównych źródeł zagrożeń, tak w wymiarze personalnym, jak i instytucjonalnym jest tzw. podkultura więzienna¹¹. Wskazane zjawisko, w kontekście bezpieczeństwa osobistego, sprowadzić można do groźnego procesu, zmierzającego do przejęcia przez samych skazanych władzy nad społecznością skazanych. Innym źródłem zagrożeń w zakresie bezpieczeństwa osobistego osadzonych jest problem przystosowania się człowieka do środowiska więziennego i psychologiczne następstwa izolacji penitencjarnej. Aktualnie powszechnym stało się stwierdzenie o nieadekwatności warunków więziennych do wymogów prawidłowego funkcjonowania psychicznego i fizycznego jednostki. W zakładach karnych i aresztach śledczych częściej niż w normalnych środowiskach występują negatywne zmiany w psychice człowieka, zakłócenia w sferze świadomości, uczuć i procesach podejmowania decyzji, co w konsekwencji bardzo często prowadzi do zaburzeń zachowań¹². Podstawowym warunkiem racjonalnego działania, we wszystkich sferach

⁹ Słownik języka polskiego, Warszawa 2007, s. 658.

¹⁰ A. Krukowski, *Socjologia zakładu karnego*, [w:] B. Hołyst (red.), *Problemy współczesnej penitencjarystyki w Polsce*, Warszawa 1984, s. 43 i n.

¹¹ D. Clemmer, *The prison community*, New York 1958, s. 25–38. Por. B. Waligóra, *Funkcjonowanie człowieka w warunkach izolacji więziennej*, Poznań 1974, s. 20 i n.

¹² B. Waligóra, *Funkcjonowanie człowieka...*, s. 22.

egzystencji ludzkiej, jest zawsze potrzeba podejmowania trafnych decyzji, co jest nierozdzielnie związane z koniecznością posiadania stosownych informacji. Z uwarunkowania tego wynika zatem, że każda informacja posiada swoją cenę, stosowną do podejmowanej decyzji, unaoczniającej się sprawczo przez pryzmat trafności doboru kosztów powziętego czynu. Istota tego wynika również z semantycznej interpretacji terminu „decyzja”, odzwierciedlającego czynnościowo alternatywne wybory działania, ze zbioru alternatyw możliwych do uwzględniania. Realizacja tego wiąże się zawsze z przyjmowaniem pewnych kryteriów decyzyjnych, które pozwalają oceniać alternatywy z punktu widzenia jednego lub kilku celów, czemu można przypisywać ilościowe i porządkowe skale ocen. Ważny w tym wszystkim jest również fakt, że wszelkie związane z tym nakłady i podejmowane wysiłki realizowane są zawsze apriorycznie w stosunku do wytyczonego celu, co oznacza, że każde celowo organizowane działanie wyprzedza informacyjnie stany docelowe. Mając na względzie racjonalność i opłacalność działania, na pierwszy plan wysuwają się zawsze potrzeby ciągłego i szeroko rozumianego rozpoznawania i bieżącego monitorowania otoczenia, pod kątem identyfikacji objawiających się tam potrzeb. Z kolei uzyskiwane w tej kwestii informacje stanowią zasadniczą podstawę do podejmowania racjonalnych decyzji i tym samym akcentują priorytetowość czynnika informacyjnego w działaniach zorganizowanych. W informacji kryje się pewna siła. Jest to siła potencjalna, której ujawnienie – czyli przekształcenie się w siłę kinetyczną – następuje w chwili odbioru przez człowieka sygnału z otoczenia i podejmowania na tej podstawie stosownych działań. Poważnym zagrożeniem jest niedoinformowanie, które przy braku dostatecznej wiedzy o otoczeniu bliskim i dalszym jest bardziej podatne na podejmowanie nie właściwych działań. Informacja w procesie zapewnienia bezpieczeństwa musi konsekwentnie być informacją dokładną, rzetelną, dostępną, aktualną i terminową. Istotna jest też ilość informacji i jej użyteczność, aby była adekwatna do rozumienia i prawidłowego podejmowania decyzji. W analizowanym otoczeniu dodatkowo może mieć do czynienia w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności z bardzo silną deprywacją sensoryczną i informacyjną polegającą na ograniczeniu lub pełnym odcięciu określonych bodźców oddziałujących na zmysły wzrokowe, słuchowe i inne. Deprywacji ulegają też potrzeby samorealizacji, poczucia własnej wartości, bezpieczeństwa, miłości, przyjaźni, stowarzyszenia i kontaktów z otoczeniem, zespół potrzeb estetycznych i twórczych. Pojawić się może poczucie zagrożenia własnej osoby, a w przypadkach intensywniejszych

objawów spadek sprawności intelektualnej, zmniejszenie koncentracji uwagi, stereotypia i utrata poczucia rzeczywistości. W kontekście przywołanych powyżej zjawisk uprawniona jest teza, że pozbawienie wolności stwarza liczne sytuacje o charakterze deprywacyjnym i tramatyzującym, które wpływają na stan bezpieczeństwa osobistego osadzonych i na odbiór i potrzeby informacyjne¹³. System więzienny to przykład organizacji, gdzie interesy więźniów i funkcjonariuszy (zwłaszcza działu ochrony) stoją w wyraźnej opozycji. Zachodzi między nimi interakcja konfliktu, gdyż skazani z założenia są zainteresowani osiąganiem jak największego zakresu swobód i autonomii, funkcjonariusze zaś pozostają zobligowani w ramach obowiązujących przepisów do ograniczania tychże, gdyż ich nadmiar mógłby godzić w porządek i bezpieczeństwo zakładów karnych¹⁴. Dodatkowo należy podkreślić że tak skomplikowana struktura organizacyjna, jaką jest więzienie z dychotomicznym podziałem na dwie grupy (funkcjonariuszy i więźniów) o antagonistycznych celach, jest niezwykle trudna do efektywnego zarządzania. W zakładach karnych toczy się nieustanna psychologiczna „wojna” między administracją więzienną a skazanymi o osiągnięcie satysfakcjonującego obie strony balansu zabezpieczającego interesy oraz bezpieczeństwo ich funkcjonowania. Zachowania informacyjne nie są aktywnościami wyizolowanymi, zawsze odbywają się w jakimś kontekście, i tylko w tym kontekście mają sens (można je zrozumieć). Zagadnienie kontekstu ma kilka aspektów. Generalnie istnieją dwa konteksty zachowań informacyjnych: formalny oraz życia codziennego w analizowanym przypadku jeden i drugi będzie specyficzny. W przypadku analizy użytkowników informacji, jakimi są osadzeni można założyć, iż obydwa będą ze sobą mocno powiązane, „przeplatają się”. Ludzie podejmują zachowania informacyjne nie dla nich samych, ale w określonej sytuacji i w związku z innymi działaniami bądź potrzebami, takimi jak nadanie albo odtworzenie sensu rzeczywistości (poczucia jej zrozumienia), rozwiązanie problemu, stworzenie czegoś, zaspokojenie potrzeb podstawowych (emocjonalnych, fizjologicznych, poznawczych, bezpieczeństwa, szacunku, samorealizacji itd.)¹⁵. Kontekst (okoliczności, sytuacja) jest dynamiczny, zmienny. Tworzą

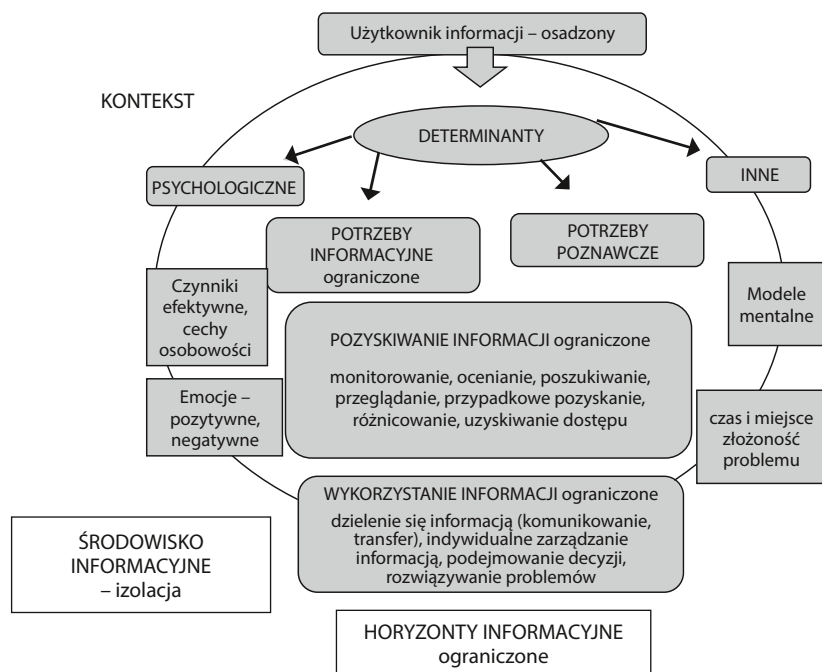
¹³ T. Kolarczyk, *Psychologia penitencjarna*, Warszawa 1980, s. 37 i n. Zob. także M. Ciosek, *Psychologia sądowa i poenitencjarna*, Warszawa 2001, s. 216-231.

¹⁴ H. Machel, *Pomoc społeczna i praca socjalna jako czynniki wspierające resocjalizację*, [w:] K. Marzec-Holka (red.), *Pomoc społeczna. Praca socjalna. Teoria i praktyka*, Bydgoszcz 2003, s. 152–153.

¹⁵ Zob. S. Cisek, *Badanie zachowań informacyjnych użytkowników bibliotek: metodologia Sense-Making*, [w:] M. Kocójowa (red.), *Biblioteka: klucz do sukcesu użytkowników*, Kraków 2008, s. 97-103.

go – ujmując rzecz w pewnym uproszczeniu – czas, miejsce i czynniki kulturowo-społeczne (w szerokim rozumieniu)¹⁶.

Rys. 1. Model zachowań informacyjnych użytkowników informacji.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie S. Cisek, M. Krakowska, *Zachowania informacyjne naukowców: w poszukiwaniu modelu zintegrowanego*, [w:] M. Nowina Konopka, W. Świerczyńska-Głównia, I. A. Hess (red.), *Komunikowanie interdyscyplinarne*, , Kraków 2020, s. 28.

W związku z podjętymi badaniami poniżej zachowania informacyjne użytkowników informacji w systemie penitencjarnym tj. osadzonych, przedstawiono na rys. 1.

Powyżej przedstawiono graficznie proponowany model zachowań informacyjnych użytkowników informacji – osadzonych i jego ograniczenia ze względu na specyfikę. Należy jednak zaznaczyć, iż jest on uproszczony i ma charakter jedynie poglądowy. Rdzeń modelu stanowią wielorakie zachowania informacyjne, podejmowane podczas procesu przetwarzania

¹⁶ Zob. R. Savolainen, *Small worlds and information grounds as contexts of information seeking and sharing*, "Library & Information Science Research" 2009, nr 31, s. 38-45. Por. R. Savolainen, *Time as a context of information seeking*, "Library & Information Science Research" 2006, nr 28, s. 110-127.

informacji przez użytkownika, zgrupowane w dwie ogólne i mocno połączone kategorie, czyli pozyskiwanie i wykorzystanie informacji. Spektrum praktyk informacyjnych jest ogromny, są one z jednej strony zróżnicowane, z drugiej – wzajemnie powiązane. Dla przykładu, samo pozyskiwanie informacji może obejmować oparte na przemyślanej strategii wyszukiwawczej aktywne poszukiwanie informacji, ale także – ekstrahowanie, monitorowanie, ocenianie i selekcionowanie, pasywny odbiór, precyzowanie, przeglądanie, przypadkowe pozyskanie, rekonesans, różnicowanie, śledzenie powiązań, uzyskiwanie dostępu, wyszukiwanie za pomocą słów kluczowych, zbieranie i analizowanie danych. W otoczeniu izolacji ograniczone i z założenia kontrolowane przez system niemniej jednak i tak zachodzi u osadzonego w tych ograniczonych warunkach. Zachowania informacyjne użytkowników informacji nie mają sekwencyjnej natury, nie jest to zatem schematyczny ciąg następujących po sobie działań, z ustalonym przebiegiem, punktem początkowym i końcowym. Przeciwnie – są cykliczne, czasami chaotyczne, dynamiczne, holistyczne, iteracyjne, kumulatywne, wielokierunkowe i wielotorowe. Zdaje się nie mieć sensu wyodrębnianie ściśle określonych etapów działań, tworzenie jakiejś hierarchii zachowań informacyjnych, wyróżnianie spośród nich tych mniej lub bardziej ważnych, a także – posługiwanie się przy ich badaniu metodologią ilościową, opartą na obiektywistycznym pojmowaniu rzeczywistości społecznej. Pozyskiwanie, rozpowszechnianie i wykorzystanie informacji w środowisku osadzonych nie odbywa się tylko poprzez sformalizowane kanały, przeciwnie – znaczną rolę odgrywają interakcje międzyludzkie, kontakty nieformalne, dyskusje tradycyjne, tworzenie sieci powiązań, wymiana informacji i poglądów¹⁷. Każde z zachowań informacyjnych posiada wiele zróżnicowanych i wzajemnie powiązanych uwarunkowań, wpływających zresztą na wszelkie działania w środowisku, w którym osadzony musi funkcjonować. Dodatkowo realizacja funkcji izolacyjnej w przeważającej mierze należy do aktorów pełniących swe obowiązki służbowe w pionie ochronnym. Dodatkowo należy na tą zależność nałożyć proces resocjalizacji penalnej, który przede wszystkim jest instytucją dyscyplinującą, której kryterium diagnozy i celem działania jest adaptacja osadzonych do systemu. Jeżeli chodzi o potrzeby informacyjne, to należy nadmienić, że w warunkach izolacji więziennej występuje deficyt informacji płynących z zewnątrz – ograniczony dostęp do prasy, telewizji,

¹⁷ S. Cisek, M. Krakowska, *Zachowania informacyjne naukowców: w poszukiwaniu...*, s. 15-35.

wiedzy, przełożonych itp. Do kluczowych uwarunkowań zakwalifikowano także potrzeby informacyjne, które – traktowane jako deficyt wiedzy – stanowią poprzez dysonans poznawczy bodziec do podjęcia interakcji z informacją. Wśród innych elementów kształtujących zachowania informacyjne osadzonego zaakcentować należy czynniki przestrzenne (np. lokalizacja) oraz czas (np. perspektywa czasowa, presja czasu). Warto również zwrócić uwagę na złożoność problemu, stopień złożoności zadania oraz to, czy aktywności podejmowane są indywidualnie, czy też realizowane w zespole. Jednoosobowe i grupowe zachowania informacyjne mogą się różnić i wpływać na efektywność oraz jakość procesów komunikowania informacji¹⁸. Zachowania informacyjne osadzonych też jak już wskazano odbywają się i mają sens jedynie w kontekście, który ma wymiar społeczny, a tworzą go m.in. kultura, posiadane indywidualne i zespołowe horyzonty informacyjne (dostępne źródła informacji, ich typy oraz – przede wszystkim – wiedza o nich i umiejętność skorzystania z informacji), stan wiedzy, środowisko poznawczo-społeczne (dome-na) wraz z obowiązującymi w nim normami, wartościami i wzorcami postępowania, a także związki z innymi ludźmi (kapitał społeczny)¹⁹. Aktywność osadzonych odbywa się w ograniczonej przestrzeni życiowej, zgodnie z odgórnie narzuconym regulaminem, w toku bezpośredniej komunikacji z udziałem tych samych i zredukowanych liczebnie członków społeczności, którzy rytualnie i w sposób ściśle zaplanowany wykonują te same lub podobne czynności, podlegające ścisłej kontroli i mające charakter przymusowy. Ustawodawca wskazał, że administracja zakładu karnego lub aresztu śledczego ma obowiązek podejmowania odpowiednich działań celem zapewnienia osadzonemu bezpieczeństwa w czasie odbywania kary, czy też wykonywania środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania²⁰. Użyte przez ustawodawcę sformułowanie „podejmowanie odpowiednich działań” tworzy rozległe i elastyczne ramy dla praktyki penitencjarnej, pozostawiając administracji znaczną swobodę w zakresie konkretnych działań zmierzających do zapewnienia bezpieczeństwa osobistego osadzonych. Ten obowiązek znajduje potwierdzenie także w ustawie o Służbie Więziennej²¹. Zgodnie z art. 2 tej ustawy

¹⁸ A. Foster, *A nonlinear model of information seeking behaviour*, „Journal of the American Society for Information Science and Technology” 2004, nr 55(3), s. 228–237.

¹⁹ S. Cisek, *Badanie zachowań informacyjnych użytkowników bibliotek...*, s. 100.

²⁰ Art. 108 § 1 i 209 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 706 z późn. zm.).

²¹ Ustawa z 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1869 z późn. zm.).

do podstawowych zadań Służby Więziennej należą: zapewnienie osobom skazanym na karę pozbawienia wolności lub tymczasowo aresztowanym przestrzegania ich praw, a zwłaszcza humanitarnych warunków bytowych, poszanowania godności, opieki zdrowotnej i religijnej, humanitarne traktowanie osób pozbawionych wolności oraz zapewnienie w zakładach karnych i aresztach śledczych porządku i bezpieczeństwa. Należy wskazać na to że zapewnienie bezpieczeństwa informacji w okresie izolacji penitencjarnej determinuje bezpieczeństwo osobiste osadzonych²².

W odpowiedzi na poznanie zachowań informacyjnych osadzonych powinny powstać programy zarządzania informacją dla użytkowników odbiorców tej informacji. Powinno się założyć, że podnoszenie świadomości funkcjonariuszy jest ważne dla budowania poczucia bezpieczeństwa osadzonych, poprzez zapewnienie potrzeb informacyjnych użytkownika, przy całej złożoności innych zależności. Na podstawie tej wiedzy i weryfikacji tych potrzeb powinien być budowany system zarządzania informacją w więzieniu dla użytkownika. Informacje w więzieniu powinno się tworzyć także w przestrzeni sprawiając, iż środowisko, w którym znajdzie się użytkownik, staje się bardziej dla niego przyjazne. Efekt tych działań zależy od wielu czynników, m.in. wiedzy, kreatywności, badań i analiz, wszystko to sprawia, iż można mówić o procesie kreowania przestrzeni informacyjnej. Zatem tworzenie środowiska informacyjnego w tak trudnym zależnym środowisku i otoczeniu jakim jest zakład karny i areszt powinno być poprzedzone następującymi etapem wstępnym, tj. analizą potrzeb informacyjnych, która dotyczyłaby zbierania i analizowania danych nt. preferencji docelowych odbiorców w zakresie treści, w rezultacie którego uzyskano by mapę informacji, służącą do opracowania strategii informacyjnej lub zarządzania informacją przy jednoczesnym zapewnieniu ich poufności dostępności i integralności tj. podstawowych determinant bezpieczeństwa informacji.

Podsumowanie

Podsumowując, należy podkreślić, że informacja odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu bezpieczeństwa osadzonych oraz w zadaniach

²² Szerzej M. Jurgilewicz, *Rola podmiotów uprawnionych do użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej w ochronie bezpieczeństwa i porządku publicznego w Polsce*, Siedlce 2017.

postawionych w tym zakresie przed służbą więzienną. Ustosunkowując się do przyjętego problemu badawczego, należy stwierdzić, iż informacja w sposób znaczący wpływa na kształtowanie bezpieczeństwa osadzonych, w tym na zadania postawione przed służbą w zakresie zapewnienia akceptowalnego poziomu bezpieczeństwa, a podmiot systemu bezpieczeństwa państwa konsekwentnie dąży do opracowania adekwatnych mechanizmów, co wymaga przewartościowania dotychczasowych założeń i wypracowania procedur i narzędzi zapewniających skuteczne zarządzanie informacją w procesie zapewniania bezpieczeństwa publicznego. Analiza piśmiennictwa naukowego skłania do wniosku, że współcześnie systemy informacyjne obejmują bazy danych i procesy zbierania, przetwarzania i rozpowszechniania informacji. Na potrzeby procesu decyzyjnego informacje są pozyskiwane poprzez realizację tzw. cyklu informacyjnego, który ściśle powiązany z systemem zarządzania daną strukturą organizacyjną, ośrodkiem decyzyjnym oraz relacjami hierarchicznymi i funkcjonalnymi tworzy system informacyjny.

Cykl informacyjny składa się z etapów i faz. Przyjmuje się, że etapy cyklu informacyjnego następują po sobie sekwencyjnie. Potrzeby informacyjne określane są na podstawie znajomości obszarów decyzyjnych (zainteresowania) wpływających na osiągnięcie zamierzonego celu. Więzienie jako instytucja totalna, w której na stosunkowo małej przestrzeni przebywa mnogość różnych, często agresywnych osób musi dysponować odpowiednimi instrumentami w postaci sił i środków do skutecznego utrzymywania porządku i dyscypliny w celu ochrony społeczeństwa i samej instytucji. Aby uniknąć zaburzeń pomiędzy informacjami, decyzjami i systemem zarządzania, konieczne jest uwzględnienie w badaniu i projektowaniu każdego systemu zależności pomiędzy jego celami i zadaniami oraz między systemem podejmowania decyzji i systemem informacyjnym. W celu zatem dostosowania względem siebie informacji, decyzje i systemu zarządzania konieczne jest prowadzenie systematycznych badań. Ich efektem powinien być taki system informacyjno-decyzyjny, który zabezpiecza sprawną realizację celów i zadań określonego systemu.

Bibliografia

- Ciosek M., *Psychologia sądowa i penitencjarna*, Warszawa 2001.
- Cisek S., *Badanie zachowań informacyjnych użytkowników bibliotek: metodologia Sense-Making*, [w:] M. Kocójowa (red.), *Biblioteka: klucz do sukcesu użytkowników*, Kraków 2008.
- Cisek S., M. Krakowska, *Zachowania informacyjne naukowców: w poszukiwaniu modelu zintegrowanego*, [w:] M. Nowina Konopka, W. Świerczyńska-Głównia, A. Hess (red.), *Komunikowanie interdyscyplinarne*, Kraków 2020.
- Clemmer D., *The prison community*, New York 1958.
- Encyklopedia Powszechna*, t. 2, Warszawa 1974.
- Fischer B., Świerczyńska – Głównia W., *Dostęp do informacji ustawowo chronionych, zarządzanie informacją. Zagadnienia podstawowe dla dziennikarzy*, Kraków 2006.
- Foster A., *A nonlinear model of information seeking behaviour*, „Journal of the American Society for Information Science and Technology” 2004, nr 55(3).
- Goffman E., *Charakterystyka instytucji totalnych*, [w:] W. Derczyński, A. Jasińska-Kania, J. Szacki (red.), *Elementy teorii socjologicznych. Materiały do dziejów współczesnej socjologii zachodniej*, Warszawa 1975.
- Groniewska H., *Koordinacja systemu zasilania w informacji*, „Przegląd Organizacji” 1990, nr 11.
- Jurgilewicz M., *Administrative and legal status of the Prison Service in Poland – an outline of the issues*, The Prison Systems Review 2021, Volume 112, Issue III.
- Jurgilewicz M., *Rola podmiotów uprawnionych do użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej w ochronie bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Siedlce 2017.
- Kolarczyk T., *Psychologia penitencjarna*, Warszawa 1980.
- Krukowski A., *Socjologia zakładu karnego*, [w:] B. Hołyst (red.), *Problemy współczesnej penitencjarystyki w Polsce*, Warszawa 1984.
- Machel H., *Pomoc społeczna i praca socjalna jako czynniki wspierające resocjalizację*, [w:] K. Marzec-Holka (red.), *Pomoc społeczna. Praca socjalna. Teoria i praktyka*, Bydgoszcz 2003.
- Machel H., *Więzienie jako instytucja karna i resocjalizacyjna*. Gdańsk: „Arche” 2003.
- Misiuk A., Kalaman M., *Kierunki zmian organizacyjno-technicznych w służbie więziennej*, Warszawa 2016.
- Nikołajew, J., *Prawo skazanych i tymczasowo aresztowanych do bezpieczeństwa*, „Probacja” 2018, nr 1.

Savolainen R., *Small worlds and information grounds as contexts of information seeking and sharing*, "Library & Information Science Research" 2009, nr 31.

Savolainen R., *Time as a context of information seeking*, "Library & Information Science Research" 2006, nr 28.

Słownik języka polskiego, PWN 2007.

Stefanowicz B., *Jakość informacji w ujęciu infologicznym*, „Wiadomości Statystyczne” 1987, nr 1.

Ornowska A., Zduński I., *Resocjalizacja penitencjarna*, Bydgoszcz 2014.

Waligóra B., *Funkcjonowanie człowieka w warunkach izolacji więziennej*, Poznań 1974.

Akty prawne

Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 706 z późn. zm.).

Ustawa z 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1869 z późn. zm.).